

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ ԽԱԶՐ

Երկու շաբաթների առաջ տօնեցինք եռօրյա փոքր տօնը, այսօր կը տօնախմբենք վարագայ խաչը՝ մին համաքրիստոնէական և մյուսը իր պարագայով գուտ հայկական։ Վարագայ խաչը տեսիլքի մը և աստուածային յայտնութեան մը իրագործումն է։ գիտէք պատմութիւնը իր գիտին, զոյգ մը սրբակեաց ճգնաւորներու տեսիլքով յայտնագործուած, Վարագայ լիւան վրայ։

Տեսիլք, աստուածային յայտնութիւն և աւանդութիւն քով քովի կուգան, ընելու համար այս գիտը արտառուչ և հայեցի, պատկերը մեր կեանքին։ Եթէ Քրիստոնէութիւնն ընդհանուր նկարագիրը մասնաւորին և ցեղայինին վիճումն է ի հաշիւ ընդհանուրին, համամարդկայինին և աստուածայինին, անիկա նոյն ատեն գերաճումն է իւրաքանչիւր ժողովուրդի ներգոյշակ յատկութիւններուն։ Գիտենք թէ էջմիածինը՝ մերիկը ունենալու ձգտումին հրաշագործումն է։ Նոյն ձգտումին ուրիշ կերպարանքն է Վարագայ խաչը։

Մենք, ժամանակին, մեր տեսլացած զգացումին մէջ խորտակած ենք երկնքին պարիսպները, յատկապէս մեր հողին վրայ իջեցնելու Միածին Որդին։ Լուսաւորչի տեսիլքը ուրիշ բան չէ, բայց մեր ժողովուրդի երկրորդ հոգեփոխութիւնը, մեր կամքը, մեր հողին մէկ քանդակը, տեսագրուած աշխարհին։

Այդ է պատճառ որ Ս. Գիրքը հայ գիր և մագաղաթ ըլլալէ առաջ, հայ սիրտ է մեր կուրծքերուն տակ, մեր տաճարները մարմարեայ շէնք ըլլալէ առաջ՝ մեր նահատակներու խոշտանգուած մարմինները ամփոփող քարէ կայլակներ են, ըխած մեր երկրի աչքերէն։

Վարագայ խաչը տեսիլքի մը և յայտնութեան մը իրագործումն է։ Տեսիլքով պիտի գտնուէր խաչափայտին մասունքը, Վարագայ լիւան մէկ խոռոչին մէջ, ձգտար-

տութիւնը թաղուած չի մնար, ուր ալ պահուած ըլլայ ան։ Լիւան ծերպը, խորվիւրտպը և կամ բռնութեան երկաթեայ կապանքներուն ներքեւ։ Տեսիլք յայտնի ուճեհ եւեմստոնքեան։ Տեսիլքէ զուրկ հողիները կը նմանին լոյս չունեցող ջահերու։ Պատմութեան բոլոր մեծ գործերը նախ տեսիլներ, ծրագրիներ եղած են և սպա վերածուած իրականութիւններու։

Հոգեկան մեր թռիչքներն ու տեսիլները, գուշակութիւններ, մարգարէութիւններ և ազդարարութիւններ են բաներու, որոնք օր մը կրնան իրականանալ։ Մեծ բաներ իրագործելու յարատեւ ճիգը, այլակերպիչ ազդեցութիւն մը կուտայ կեանքին, և զայն կը հանէ բարձր մակարդակներու։ Ինչ որ մեր կեանքին մէջ կ'իրագործուի, մենք այդ ամէնը յղացած ենք արդէն ատեն մը մեր մտքին մէջ։ Ինչպէս որ շէնք մը իր ամբողջ մանրամասնութիւններով իրականութիւն մըն է ճարտարագետի մտքին մէջ, նախ քան իր քարերու կառույցը, նմանապէս մենք նախ մտքով կը ստեղծենք այն բոլորը՝ որոնք ապագային պիտի իրականանան մեր գործերուն մէջ։

Մեր երազներն ու ըզձանքները մեր վաղուան կեանքի մարգարէութիւններ են, որոնք սահմանուած են իրագործուելու։ Յետոյ, ինչպէս բնութեան՝ այնպէս ալ մարդկային կեանքին մէջ իրողութիւնները յաճախ իրարու կը չանդրկային, մարդկային գիտակցութեան վեր տնօրինութեամբ։ Ուստի միշտ պէտք ունի լոյսի, վերքը՝ դարմանի, գլխաւորապէս իրողութեան։ Այնպէս որ մարդկային ու խիղճը բոլորովին քնացած չեն, մարդեր կան բարձր հոգիով ու մտքով օժտուած, որոնք գիտեն տեսնել վաղը և երթալ անոր։ Անբնական չէ որ հայը իր պատմութեան այդ մութ օրերուն, խաչեր միայն տեսնէ իր մտքին հորիզոնին։ և այդ անոր համար, որովհետեւ այն օրէն ի վեր երբ մեր ցեղային զգացումը փոխուեցաւ ազգային գիտակցութեան, Քրիստոնէութեան լոյսին շնորհիւ, չէ անցած մեր կեանքէն դարձ մը որ մենք անցած չըլլայինք խաչներու գերեզմանոցներէն։ Պատմութեան կատարիցուն շատ անգամներ պիտի արշաւէր մեր րզկտուած մարմինը վրայէն, առանց կարենալու ջլատել մեր ոյժը սակայն։ Այդ

տխուր տեսարանին վրայ միշտ պիտի բարձրանար խաչին խորհուրդը և մխիթարութիւնը, և մենք մեր տառապանքի կտրմիր եղեգնիկի վիրաւոր ծակերէն մեր վերքերը երգի վերածած պիտի երգէինք փառք խաչին, անոր խորհուրդով չափելով արժէքը կեանքին:

Այդ է պատճառ որ խաչի տօները մեր եկեղեցիին մէջ միշտ զիմաւորուած են կրկնակ զգացումներով, կրօնական և ազգային: Ոստի մեր դրօշն է եղած և մենք խաչի մտածումով ու նշանակութեամբ զիմաւորած ենք կեանքը և արժեւորած ինքզինքնիս:

Տարիներէ ի վեր մեր վրայ բացուող ազէտներու պատճառաւ, մինք մեր խաչին ճամբուն վրայ եղանք և կը շարունակենք մնալ, քայքայ չենք խորտակուած մեր ուսերուն ծանրացող խաչերու ներքեւ: Վա՛յ անոր որ չի զգար ու չունի ներքին այն ոյժը, այն զօրութիւնը՝ որ զինքը դժուարութեան բարձունքներէն վեր կը տանի, որուն հոգիին ու նայուածքին մէջ չի պայծառանար տեսիլքը որ իր գոյութեան իմաստն է, համատարած խաչը:

Մեծազոյն տառապանքը կը ծնի պայծառատեսութենէն, գիտակցութենէն, որ իր անհատական ցանկութիւններէն անդին անցնելով կը հասնի պայծառութեան, բիւրեղացման. մերկացած այս աշխարհի զրահներէն կը տեսնուի իր գերբնական գեղեցկութեամբ, խորութեամբ, զօրութեամբ և մարդկայնութեամբ: Հերոսներ, ուրբեր, արուեստագէտներ, այրուելով կուտան իրենց լոյսը: Իսկ տառապանքի գերազոյն գաղտնիքն ու յաղթանակը սէրն է, որուն մէջ մարդկային բոլոր ձգտումները կը քաղցրանան, կը սրբուին ու կը պայծառակերպուին, իրենց գերազոյն իմաստն ու լիութիւնը կը գտնեն: Աստուծոյ սէրը որ կը հասի վար, ողողելու մեր գոյութիւնը ամբողջ, կարող ընելով մեզ տանելու խաչը Յիսուսին, այսինքն մեր կեանքի գերազոյն իմաստն ու գոհուցութեան խորհրդագանիլը:

Ե.

ՍԻՄՈՆ ԿԻՒՐԵՆԱՑԻՆ

Պաշտ երթալու ճամբուս վրայ հանգիւ պիցայ իրեն, որ խաչը ուսին կը բարձրանար Գողգոթան: Բազմութիւնը կը հտուէր իրեն, ես ալ իմ կարգիս քայիցի իր քովէն: Իր բոնը կը ստիպէր զինքը որ յաճախ կենայ, որովհետեւ իր մարմինը տակաւ կորսնցնելու վրայ էր իր ուժերը:

Հոգովէացի զինուոր մը այդ միջոցին մօտեցաւ ինծի և ըսաւ: «Երբեք զօրաւոր ես և տոկուն, վերցուր խաչը այս մարդուն: Երբ լսեցի այս բառերը, սիրտս լիցուցաւ քաղցրութեամբ և երախտագիտութեամբ և վերցուցի իր խաչը: Ընդհանրապէս էր, չինուած կաղնիփայտէ և տամկացած ձիւնուան անձրեւներէն: Յիսուս նայեցաւ ինծի, քրտինքներ կը հոսէին իր ճակտէն, թրջելով իր դէմքն ու մօրուքը: Նորէն նայեցաւ ինծի և ըսաւ: «Երբեք ալ խաչիցի այս բաժակէն, դուն պիտի ըմպես զայն ինծի հետ, մինչև վերջը ժամանակներուն»: Յետոյ զրաւ իր ձեռքը իմ ազատ ուսին և մենք քայիցիք միասին մինչև Գողգոթայ:

Այժմ այլևս չէի զգար խաչին ծանրութիւնը: Կը զգայի միայն հպումը իր ձեռքին, որ թոչունի մը թնին պէս կը հանգչէր ուսիս: Յետոյ հասանք բլուրին գագաթը ուր պիտի խաչուէր ինքը: Այն ատեն միայն զգացի փայտին ծանրութիւնը, որովհետեւ զգացի մահը որ կը կախուէր խաչին թեւերէն:

Անիկա չիտեսնեալ, երբ զամբողջ վարսեցին իր ձեռքերն ու ոտքերը խաչին վրայ, և իր բազուկներն ու սրունքները չորոցացին մուրճներու հարուածներուն ներքեւ, կարծես թէ մեռած էին անոնք, ու կենդանացան երբ ողողուցան արիւնով: Գամբի իր ձեռքերուն մէջ կը թուէին ըլլալ մականներ, արքայ մը ձեռքերով բռնուած, որոնք կը փորձէին բարձրանալ դէպի երկինքները: Չէի մեղքանար իրեն, որովհետեւ բռնուած էի հիացումէ մը՝ որ կը մնար անբացատրելի:

Այժմ, մարդը որուն խաչը կրեցի, իմ խաչս է եղած. եթէ նորէն ըսուի ինծի օվերցուր խաչը այս մարդուն, ես պատ-